

УДК338.246.027:631.11(477)

*Н. В. Штогринець,
аспірант, Львівський національний аграрний університет*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА У ГІРСЬКІЙ ЗОНІ КАРПАТ

Висвітлено чинники розвитку гірського сільського господарства, які тісно переплітаються з проблемами розвитку села. Показано провідні чинники суперечливості в сільському господарстві, складні соціально-політичні та поведінкові аспекти.

Deals with factors of mountain agriculture, which are closely intertwined with the development of the village. Displaying the leading factors inconsistency in agriculture, complex socio-political and behavioral aspects.

Ключові слова: земельні відносини, земельна ділянка, оптимізація, сільськогосподарські підприємства.

Key words: land relations, land, optimization, agricultural enterprises.

ВСТУП

Питання щодо шляхів розвитку сільського господарства гірської зони залишається одним з актуальних у царині економічних досліджень. Розвиток гірського сільського господарства, який тісно пов'язаний з низьким рівнем урбанізації, низьким потенціалом підприємництва при відносно низькому рівні економічного розвитку і високому рівні безробіття є дуже важливою проблемою.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми розвитку форм господарювання в гірському сільському господарстві у вітчизняній економічній аграрній літературі практично не розглядаються. В працях А. Балян, В. Кравціва [2], М. Лендела, В. Мікловди, С. Попа, М. Долішнього, Ю. Стадницького розглядалися окремі проблеми щодо розвитку сільського господарства в горах у контексті гірської регіональної політики. Питанням форм господарювання в сільському господарстві присвячені праці В. Андрійчука, В. Амбросова І. Баланюка, П. Березівського, В. Липчука [3], Ю. Лупенка, М. Малика, В. Мессель-Веселяка [4], В.В. Зіновчука, Т.О. Осташко, П.Т. Саблука, Г. Черевка.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає в розробці сценарію змін у гірському сільському господарстві на перспективу; формулюванні принципів та критеріїв розробки концептуальної моделі розвитку сільського господарства в гірській місцевості, обґрунтуванні пріоритетних напрямів її реалізації; обґрунтуванні шляхів вдосконалення форм господарювання в сільському господарстві гірської зони з врахуванням вітчизняного та зарубіжного досвіду їх практичного застосування.

РЕЗУЛЬТАТИ

Місцевий розвиток розглядається як процес змін або переходу до більш досконалого стану в локальному вимірі, що відповідає даному місцю, властивого йому та обмеженого даним місцем — територіальною одиницею (в нашому випадку — гірського регіону та місцевої спільноти). Це поняття застосовується також з метою означення внутрішніх змін територіальної одиниці, в результаті чого настає збагачення елементів її структури, а також їх взаємовідносин. Місцевий розвиток означає тривале зростання рівня життя жителів та еко-

номічного потенціалу, в масштабі територіальної одиниці.

Вищенаведене вказує на те, що місцевий розвиток є дуже складним. Ця складність є похідною величини цілей, яким розвиток має служити, та різноманітності дій, що його формують. Таку діяльність можна визначити (ідентифікувати) в п'яти ключових сферах: соціально-культурній, природній (середовищній), інфраструктурній, виробничій і просторовій.

Крім найбільш характерних внутрішніх бар'єрів (соціальних, диспропорцій у використанні територій та слабких місцевих економічних устроїв), значимими в гальмуванні місцевого розвитку є: небажання і несприйняття реформ, відсутність мотивації у місцевої влади до діяльності, невелика підприємливість місцевих жителів, слабкість функціонування органів місцевої влади, деградація місцевого природного середовища.

Гірський регіон небезпідставно зараховують до слаборозвинутих. Така низька стратегічна позиція змушує шукати можливості для розвитку підприємництва, які тут є одними з ключових чинників регіонального розвитку.

Гірські райони належать до периферійних, оскільки мають невідгідне географічне розташування, пов'язані з труднощами комунікаційної доступності, віддаленістю від головних ринків і слабким зв'язком з центром. Ці території меншою мірою характеризуються економічними, культурними, політичними та іншими явищами порівняно з центральними регіонами. Разом з тим, розвиток гірських районів є uzалежним від центральних районів в різних шкалах (національній, континентальній, глобальній).

В економічному вимірі гірські райони характеризуються сучасними структурними проблемами, значною мірою пов'язаними із простою господарською структурою, подальшою технологічною відсталістю, низькою якістю людсь-

Таблиця 1. Питома вага земельних угідь у гірських районах Львівської області, %

Показник	Група за висотою над рівнем моря сільських рад, м				Разом
	до 500	500–600	600–700	□700	
Загальна площа земель, всього	8,3	42,9	34,4	14,3	100
Площа сільськогосподарських земель	1,9	9,4	8,1	5,7	25,1
у т.ч.					
сільськогосподарські угіддя	1,5	8,3	7,8	5,2	22,8
з них					
рільня	0,8	6,0	6,7	3,0	16,4
багаторічні насадження	0,03	0,2	0,05	0,3	0,6
сіножаті	0,9	1,8	2,5	1,8	7,0
пасовища	0,9	2,9	4,0	1,0	8,9
Землі вкриті лісами та чагарниками	7,5	10,3	17,4	5,1	40,3
у т.ч.					
лісові землі	2,9	9,8	14,0	4,3	31,0
чагарники	0,002	1,6	0,8	0,2	2,6

Таблиця 2. Характеристика землекористування громадян Турківського району за групами, 2010 р.

Показник	Група за висотою над рівнем моря сільських рад, м				Всього
	до 500	500-600	600-700	□700	
Частка землекористувачів, %		60,2	39,8		100,0
Частка площі земельних ділянок, %		57,0	43,0		100,0
Частка відокремлених ділянок, %		62,4	37,6		100,0
Припадає на 1 землекористувача					В середньому
Кількість ділянок, од.		6,6	5,2		5,9
Площа ділянок, га		1,3	1,5		1,4

кого капіталу, слабким розвитком соціальної та інституційної інфраструктури. Їх сукупність привела до соціально-економічного занедбання району, частки суспільства, що там проживає. За винятком природно-географічних умов, які є відносно сталими, інші підлягають суттєвим змінам, а їх напрями і темпи залежать від актуально сформованої економічної і соціальної ситуації в даному регіоні.

На території українських Карпат, що розміщені у Львівській області, до яких зараховуємо райони, де 50% сільськогосподарських земель знаходиться на висоті більше 400 м над рівнем моря, функціонують села двох районів — Сколівського і Турківського.

Аналіз загальної площі земель гірської зони порівняно із загальною площею земель області показав місце досліджуваного регіону на фоні Львівської області. Для більш детального дослідження та оцінки земельних угідь суто гірської зони поділимо її на групи за висотою над рівнем моря сільських рад (табл. 1).

Основна частка загальної площі земель розташована у групі 500–600 м (над рівнем моря сільських рад) — 42,9% та у групі 600–700 м — 34,4%. Такий розподіл пов'язаний, перш за все, із тим, що у цих обох групах за висотою над

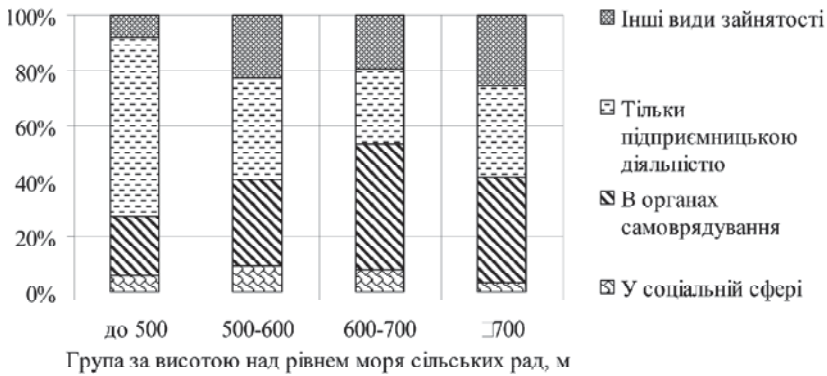

Рис. 1. Частка зайнятих по групах у гірській зоні Львівської області

рівнем моря знаходиться більша кількість сільських рад, а отже, й більше площі земельних угідь. На дві інші групи (до 500 м та >700 м) припадає всього лиш 22,6%. Із них площі сільськогосподарських земель розміщені таким чином: у групі до 500 м — 1,9%, 500—600 м — 9,4%, 600—700 м — 8,1% та >700 м — 5,7%. Цікавим є факт розподілу землекористувачів на групи, поділені за висотою над рівнем моря сільських населених пунктів та площею їх земельних ділянок у розрізі окремого району (табл. 2).

Із вибраного нами району землекористувачі розподілені таким чином: у групі 500—600 м — 60,2%, у групі 600—700 м — 39,8%. В свою чергу, частка площі ділянок поділена 57,0% у групі 500—600 м та 43,0% у групі 600—700 м. У цих же групах на одного землекористувача припадає 6,6 одиниць та 5,2 одиниці ділянок. Проте площа ділянок у групі 500—600 м становить 1,3 га, а в групі 600—700 м — 1,5 га.

Важливим соціально-економічним показником розвитку будь-якого регіону є зайнятість

населення. Чим вища частка зайнятого населення, тим більша кількість людей виконує певну роботу, отримує дохід, а відповідно підвищує показники розвитку регіону.

Дещо в іншому ракурсі підійдемо та проаналізуємо зайнятість населення гірської зони, поданої на рис. 1.

З даного рисунку видно, що із зростанням висоти розміщення населених пунктів збільшується частка зайнятого населення в органах самоврядування та інших

видах діяльності. Проте зменшується частка населення, зайнятого підприємницькою діяльністю та у соціальній сфері, які частково пов'язані між собою. Це дає підстави говорити про те, що із зростанням висоти розміщення населених пунктів, а також віддаленості від більших центрів та ринків скорочується кількість видів підприємницької діяльності, якими можна було б займатись та робить їх економічно неефективними.

У більшості гірських сіл до чинників, які сприяють їх місцевому розвитку, можна зарахувати: нижчі, ніж в містах, ціни земельних ділянок (в гірській зоні це не завжди справджується), менша вартість будівель для малих і середніх фірм, нижча вартість праці, корисні умови природного середовища, сприятливі до рекреації і туризму, санаторно-природних послуг, політика підтримки багатофункціонального розвитку сільських територій, реалізованих державою і органами місцевого самоврядування (низькопроцентні кредити, податкові пільги і т.д.), діяльність місцевих лідерів, інституцій, суспільних і приватних, інноваційних і дорадчих осередків.

Виходячи із перелічених чинників стимулювання розвитку гірського регіону, які необхідно впроваджувати, на даний момент все ж він залишається депресивною зоною, де, як ми вже згадували, наявна нестача робочих місць. Для виживання та утримування сім'ї єдиним способом залишалось ведення особистого підсобного господарства (рис. 2).

Відношення особистих селянських господарств до постійного населення гірської зони за період з 2005 року по 2010 рік суттєво не змінилось. Проте залишається відмінність між їх частками по групах розміщення населених

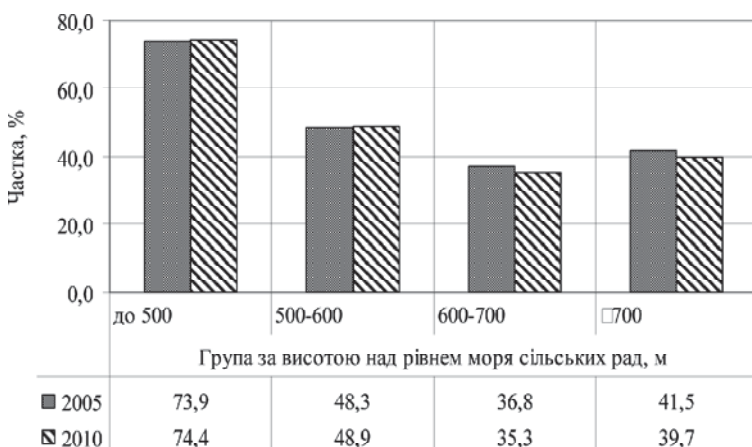

Рис. 2. Відношення особистих селянських господарств до постійного населення у гірській зоні Львівської області

Таблиця 3. Структура обсягу реалізованої продукції підприємств — суб'єктів підприємницької діяльності, 2010 р.

Сфера діяльності	Львівська область	Гірська зона Карпат			Частка в області, %
		Всього	у тому числі		
			Турківський район	Сколівський район	
Всього, %	100,0	100,0	34,1	65,9	0,4
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	2,4	28,7	6,3	22,3	4,8
Рибне господарство	0,02	-	-	-	-
Промисловість	30,0	19,2	0,2	19,0	0,3
Будівництво	3,5	3,9	1,4	2,4	0,4
Оптова та роздрібна торгівля, послуги з ремонту	47,3	40,3	22,8	17,5	0,3
Готелі та ресторани	0,6	1,8	0,2	1,6	1,1
Транспорт	9,1	3,7	2,6	1,0	0,2
Фінансова діяльність	0,9	-	-	-	-
Операції з нерухомістю	4,8	1,2	0,1	1,0	0,1
Освіта	0,1	-	-	-	-
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	0,9	-	-	-	-
Надання комунальних та індивідуальних послуг	0,4	0,6	0,2	0,5	0,6

пунктів над рівнем моря. Так у групі до 500 м частка особистих селянських господарств становила 74,4% відносно постійного населення, а в той же час у групах 600—700 м та >700 м вона складала 35,3% та 39,7% відповідно.

Іншим показником ефективного функціонування суб'єктів підприємницької діяльності певного регіону, а в нашому випадку — гірського, та їх значимості на фоні області є обсяг реалізованої ними продукції. Для визначення частки виробленої продукції певної сфери діяльності у загальній обласній структурі проаналізуємо показники, подані у табл. 3.

У структурі обсягу реалізованої продукції області підприємствами — суб'єктами підприємницької діяльності частка гірської зони складає всього лиш 0,4%. Про низьке значення цього показника може свідчити дві причини: перша — низька продуктивність праці, адже частка найманих працівників становить 1% у структурі найманих працівників суб'єктів підприємницької діяльності області; друга — реалізують не всю вироблену продукцію. Частка обсягу реалізованої продукції за сферами діяльності в структурі області та структурі гірської зони поділені наступним чином: сільське господарство, мисливство та лісове господарство — 2,4% та 28,7%, промисловість — 30,0% та 19,2%, будівництво — 3,5% та 3,9%, оптова та роздрібна торгівля, послуги з ремонту — 47,3% та 40,3%, транспорт — 9,1% відповідно.

ВИСНОВКИ

Таким чином, на сьогодні, враховуючи оці-

нку наявного стану забезпечення земельними, трудовими та іншими ресурсами Гірської зони Карпат Львівської області, можна стверджувати, що ці території мають значний потенціал для розвитку різних видів підприємницької діяльності, в тому числі і сільськогосподарського виробництва.

Література:

1. Губені Ю.Е. Підприємництво у сільському господарстві / Ю. Е. Губені. — Львів, 1996. — 71с
 2. Кравців В.С. Регіональна екологічна політика в умовах становлення ринкової економіки в Україні (теорія, методи, практика): автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук / В.С. Кравців. — Київ, 2007. — С. 43.
 3. Липчук В.В. Стан, проблеми та шляхи покращення технічної забезпеченості фермерських господарств: монографія / В.В. Липчук, О.С., Прокопишин, А.Б. Гнатишин. — Львів: Сполом, 2012. — 224 с.
 4. Месель-Веселяк В.Я. Стратегія розвитку аграрного сектору АПК та соціальної сфери села на період до 2020 року. Проект / В.Я. Месель-Веселяк, П.В. Щепієнко, І.В. Коновалов та ін. — К.: ННЦ "ІАЕ", 2009. — 130 с.
 5. Новаковський Л.Я. Соціально-економічні проблеми сучасного землекористування / Л.Я. Новаковський, М.А.Олещенко. — К.: Урожай, 2007. — С. 276.
 6. Федоров М.М. Особливості формування ринку земель сільськогосподарського призначення в Україні / М.М. Федоров // Економіка АПК, 2008. — №5. — 78.
- Стаття надійшла до редакції 18.09.2012 р.*